

Rola rodziny w kształtowaniu mowy dziecka

W procesie kształtowania mowy dziecka dużą rolę odgrywają rodzice. Dziecko uczy się mowy od otoczenia, to znaczy od osób, z którymi najczęściej przebywa. Niekiedy sami rodzice przyczyniają się do powstawania opóźnienia w rozwoju mowy dziecka, czy nawet wady wymowy: dzieje się to wtedy gdy przemawiają do niego w sposób pieszczotliwy, zniekształcając wyrazy. Mając taki wzór do naśladowania, dziecko zaczyna wymawiać nieprawidłowo.

Rodzice powinni dbać o to, aby ich dziecko już od pierwszych tygodni życia miało dobry wzór do naśladowania. Do dziecka trzeba mówić dużo, ale powoli, wyraźnie, zdaniami krótkimi, o rzeczach dla niego zrozumiałych. Nie można zapominać iż istnieje wielka zależność rozwoju mowy od rozwoju czynności umysłowych i odwrotnie. Mowa wywiera wpływ na powstawanie i kształtowanie takich czynności umysłowych jak:

- spostrzeganie
- wyobrażanie
- porównywanie
- wnioskowanie

Często rodzice nie uświadamiają sobie tego, że ich dziecko ma wadę wymowy; są tak osłuchani z wymową dziecka, że uważają za normalną. Inni widzą, że dziecko źle wymawia, ale czekają, aż „z tego wyrośnie”. Jednak nieznaczące początkowo trudności, jeśli nie są w porę usunięte, utrwalają się i z czasem stają się wadami wymowy.

Problematyka zaburzeń mowy u dzieci jest ważnym zagadnieniem ze względu na wynikające z nich konsekwencje. Brak pełnej sprawności w posługiwaniu się mową wpływa niekorzystnie na naukę czytania i pisanie (dzieci piszą tak jak mówią), a także utrudnia kontakty społeczne. Wady wymowy mogą również kształtować pewne ujemne cechy osobowości, takie jak: nieśmiałość, zamykanie się w sobie i poczucie mniejszej wartości.

Najczęściej występujące u dzieci zaburzenia w rozwoju mowy:

Dyslalia – to nieprawidłowość w wymowie jednej głoski lub kilku głosek (dyslalia częściowa), a nawet wszystkich od razy (dyslalia całkowita). Zachowane są rytm, melodia i akcent, ale mowa jest niewyraźna, bełkotliwa, niezrozumiała dla otoczenia. W obrębie dyslalii wyróżniamy wszelkiego rodzaju seplenienia, rwanie, mowę bezdźwięczną i inne odchylenia od normalnej artykulacji.:

- seplenienie - jest najczęściej spotykaną wadą wymowy, powstaje najczęściej w okresie rozwoju mowy. Przyczyną mogą być zmienione warunki jamy ustnej w czasie wymiany zębów, zaburzenia słuchu fonematycznego (mownego) lub czucia, naśladowanie czy też używanie przez dziecko mowy pieszczotliwej. Rozróżnia się następujące seplenienia:

- seplenienie wargowo-zębowe
- seplenienie międzyzębowe
- seplenienie przyzębowe
- seplenienie boczne
- seplenienie nosowe
- seplenienie krtaniowe

- reranie – jest to nieprawidłowa wymowa głoski „r” (r wargowe, języczkowe, policzkowe, międzyzębowe, podniebienne, gardłowe). Głoska ta bywa u dzieci najczęściej zastępowana przez głoskę „l”. Najczęściej przyczyną bezpośrednią rerania jest zbyt niska sprawność ruchowa języka. Podczas wymowy głoski „r” język wykonuje drobne subtelne ruchy wibracyjne. Jeżeli język jest zbyt gruby, silnie napięty lub posiada zbyt krótkie wędzidełko, wówczas wibracja jest utrudniona. Głoska „r” pojawia się stosunkowo późno, w wieku 4-5 roku życia. Wady dotyczące głoski „r” wymagają wczesnej reedukacji, gdyż nie jest to wada fizjologiczna, lecz patologiczna forma artykulacji, która samoistnie nie ustępuje.

- mowa bezdźwięczna – polega na wymawianiu głosek dźwięcznych bezdźwięcznie, np.: „puty” zamiast „buty”. Przy mowie bezdźwięcznej występuje najczęściej obniżenie napięcia mięśniowego warg i policzków.

Nosowanie zachodzi wówczas gdy głoski nosowe wymawiane są jako głoski ustne (nosowanie zamknięte – przyczyny to polipy, skrzywienia przegrody nosa, przerost śluzówki nosa)) lub odwrotnie, gdy głoski ustne łączą się z rezonansem nosowym (nosowanie otwarte – przyczyny to rozszczepy podniebienne, krótkie podniebienie, a także nieprawidłowa praca zwierającego pierścienia gardłowego).

Alalia częściową lub całkowitą utratą umiejętności mówienia lub rozumienia. Mowa rozwija się z dużym opóźnieniem, które może się wyrównać około 7 roku życia. Alalię dzielimy na słuchową i motoryczną. Dzieci z alalią słuchową, słyszą, ale nie mają wykształconego rozumienia mowy. Mowę odczytują z ust, gestów i mimiki. Natomiast dzieci z alalią motoryczną, rozumieją mowę otoczenia, bardzo poprawnie wykonują wszelkie polecenia, ale mówić nie mogą.

Jąkanie jest wadą objawiającą się zaburzeniem płynności mowy, na skutek występowania mimowolnych skurczów narządów mowy. Rozróżnia się skurcze krótkie, uniemożliwiające mówienie, zwane tonicznym (np.: w wyrazie „woda” wymowa brzmi „w-w-woda”) lub skurcze kloniczne, powtarzające się z mniejszym natężeniem (np.: „wo-wo-woda) oraz mieszane kloniczno-toniczne z przewagą jednych z nich. Przyczyny jąkania nie są dostatecznie poznane. Do wymienianych najczęściej należy: dziedziczne skłonności do jąkania w formie niepełnowartościowego systemu nerwowego, chwiejność układu wegetatywnego itp.

Dlatego też, jeśli rozwój mowy dziecka nie przebiega normalnie, jeżeli dziecko do 5 roku życia nie przejawia zainteresowania poprawnym sposobem mówienia, a widoczne są jakieś zaburzenia mowy - po rozpoznaniu zaburzenia, rodzice powinni zaufać logopedzie i wspólnie z nim oraz nauczycielem w grupie pracować nad wymową dziecka.

Jak mają postępować rodzice?

- prowadzić systematycznie ćwiczenia korekcyjne wg wskazówek i zaleceń logopedy
- nie krzyżeć na dziecko
- nie wyśmiewać i nie pozwalać szydzić z jego wady
- nie karać za to, że źle wypowiedział wyraz
- zauważać każdy sukces dziecka i odpowiednio go wzmacniać poprzez pochwały i nagrody
- nie kazać forsownie powtarzać wyrazów, które stwarzają dziecku kłopot

- spowodować, by dziecko zrozumiało swoje wady i by odczuwało potrzebę korekcji
- dostarczać dziecku właściwych wzorców wymowy
- unikać nerwicowych sytuacji, wstrząsających opowiadań, filmów, długiego siedzenia w nocy
- nie popisywać się dzieckiem przed gośćmi

Dziecko 3-4 letnie ma prawo w tym wieku jeszcze nie wymawiać trudniejszych spółgłosek tj. głoski r lub sz, ż, cz, dż, rozwój jego mowy odbywa się u niego normalnie i należy poczekać kilka miesięcy, a głoski pojawią się samoistnie. Nie znaczy to jednak, że rodzice dziecka z prawidłowym rozwojem mowy nie powinni pracować nad jego wymową.

Praca rodziców polega na:

- osłuchaniu dziecka z poprawnym brzmieniem głosek, których ono jeszcze nie wymawia (np.: w formie oglądania z dzieckiem odpowiednich obrazków i nazywanie przedstawionych na nich przedmiotów, czytając wierszyki czy opowiadania, mówiąc o sytuacji przedstawionej na obrazku)
- dostarczaniu dziecku dobrego wzoru do naśladowania
- ćwicząc z dzieckiem prawidłową wymowę – ćwiczenia powinny trwać krótko i mieć charakter gier i zabaw.

Cierpliwość, łagodność i wyrozumiałość ze strony rodziców są niezbędnym warunkiem uzyskania jakichkolwiek rezultatów.

Literatura:

- J. E. Nowak: „Wybrane problemy logopedyczne”, Bydgoszcz 1993, WSP
- I. Styczek: „Logopedia”, Warszawa 1979, PWN
- E. Szykulska: „Rola rodziny w kształtowaniu mowy dziecka”
- A. Łada- Grodzicka: „ABC...Program wychowania przedszkolnego XXI wieku” , Warszawa 2000, WsiP

(MATERIAŁY DLA RODZICÓW)

Przykłady zabaw i ćwiczeń pomocnych w kształtowaniu mowy dziecka.

Ważną rolę dla kształtowania prawidłowej wymowy odgrywają ćwiczenia oddechowe. Warunkiem ich skuteczności jest dobrze oczyszczony nos. Ćwiczenia oddechowe powinny wdrożyć dziecko do oddychania nosem i prawidłowego oddechu podczas mówienia. Przykładowe ćwiczenia oddechowe to:

- chłodzenie gorącej zupy na talerzu – dmuchanie ciągłym strumieniem
- chuchanie na zmarznięte ręce – dmuchanie (długie)
- wypuszczanie powietrza z balonika – (długie sss)
- parskanie wargami – prr, brr...
- nadmuchiwanie baloników - samogłoski ciągnąć na jednym wydechu – np.: eo, ao, aeo
- liczenie na jednym wydechu
- powtarzanie zdań szeptem.

Ćwiczenia usprawniające mięśnie narządów mowy. Systematyczna gimnastyka artykulacyjna czyli

gimnastyka dolnej szczęki, warg, języka i podniebienia miękkiego prowadzi niejednokrotnie do usunięcia prostych wad wymowy, pomaga też skorygować mowę niedbałą, zamazaną, mało wyrazistą. Ćwiczenia można prowadzić w formie zabawowej lub zadaniowej. Należy pamiętać, że mięśnie narządów mowy również ulegają zmęczeniu, a więc ćwiczenia powinny być ograniczone do 5 minut z zachowaniem ich różnorodności i zmienności pracy poszczególnych mięśni (powtórzone około 3-5 razy). Sposób wykonania ćwiczenia powinien być bardzo starannie zademonstrowany, gdyż stanowi to dla dziecka ważny wzór do naśladowania. Przykładowe ćwiczenia to:

ćwiczenia języka –

- wysunięty język przesuwając z jednej strony w drugą
- wysuwać język – język wąski i szeroki
- oblizywać górną i dolną wargę (wokół szeroko otwartych ust)
- wysuwać język w linii prostej jak najdalej na zewnątrz, utrzymując go w płaszczyźnie poziomej i chować go jak najgłębiej do jamy ustnej
- przesuwając język po zewnętrznych powierzchniach górnych i dolnych zębów
- dotykać czubkiem języka na zmianę dolnych i górnych zębów przy silnie opuszczonej dolnej szczęce, potem górnych zębów i górnej wargi
- dotykać językiem poszczególne zęby – po kolei
- wykonać kilkakrotnie mlaskanie czubkiem języka

ćwiczenia warg –

- wysunąć wargi do przodu (jak przy samogłosce u), a następnie spłaszczyć cofając kąciki do tyłu (jak przy artykulacji i).
- złączyć wargi płasko
- ułożyć górną wargę na dolną i dolną na górną
- zamknąć usta i przesunąć je w lewo, a potem w prawo
- utrzymać między ustami ołówek
- wprawić usta w drganie
- ssać wargę górną a potem dolną
- cmoknąć
- wciągnąć powietrze zaciśniętymi ustami
- dmuchać na watkę lub kartkę papieru
- gra na grzebieniu
- przytrzymywać wargami kartkę papieru, którą druga osoba usiłuje wyciągnąć

ćwiczenia ruchów dolnej szczęki –

- opuszczanie i unoszenie dolnej szczęki
- przesuwanie dolnej szczęki w lewą stronę, a następnie w prawą
- wykonywanie ruchów żucia (uczestniczą w nich: szczęka, wargi i policzki)
- chwytanie dolnymi zębami górnej wargi

ćwiczenia podniebienia miękkiego –

- powoli wdychać i wydychać powietrze przez nos przy zamkniętych ustach (powtórzyć ćw. z jedną dziurką nosa zaciśniętą)
- wykonać głęboki wdech przez nos i wydech przez otwarte szeroko usta; przy wydechu zaciska się nos

- ziewanie
- gwizdanie; początkowo z zatkanym nosem, później bez zaciskania nosa
- zatrzymanie powietrza w jamie ustnej
- wypowiadać sylaby z głoską „p” na końcu przedłużając zwarcie wargowe, np.: ap, op, up, ep, yp, ip
- wypowiadać sylaby ze spółgłoską „p” na początku: pa, po, pe, pi